

מעמדה האזורי של מצרים – בחינה מחדש

אמילי לנדאו

בשבועות האחרונים ניתן להבחין בהתפתחויות מעניינות בכל הנוגע למעמדה האזורי של מצרים. בשנים האחרונות הלכה מצרים ואבדה מכוחה; מגמה זו הודגשה גם על ידי התרסות בוטות נגדה, אשר נשמעו מפי דוברי חמאס וחזבאללה, ובאו לידי ביטוי גם בהתנהלותם של ארגונים אלה. אולם בעת המלחמה בעזה רבו הסימנים לכך, שמצרים חותרת לבסס מחדש את מעמדה. עשויות להיות למגמה זו השלכות אזוריות חשובות, גם בהקשר למאמצים המתמשכים לבלימת שאיפתה של איראן להגמוניה במזרח התיכון.

עם תחילתו של מבצע "עופרת יצוקה" שבה מצרים – כמו שעשתה בקיץ 2006 – ונמנעה מלהצביע אוטומטית על ישראל כאשמה במעשי האיבה. למעשה, כפי שנהגה בתחילת מלחמת לבנון השנייה – אז הואשם חזבאללה בהרפתקנות מסוכנת – הפנתה מצרים אצבע מאשימה כלפי החמאס וטענה נגד הארגון כי הזמין את תגובתה הצבאית של ישראל על ידי הפרה חד-צדדית של הפסקת האש בין הצדדים, שנמשכה שישה חודשים. בעודה מאוכזבת מדחיית חמאס את ניסיונותיה לתווך בינו לבין פת"ח, לא היססה מצרים להטיח בחמאס את האשמה להסלמה בזירת עזה אף שעמדתה זו לא הייתה מקובלת כלל בקרב כמה מדינות ערביות אחרות, וללא ספק בקרב דעת הקהל ברחבי המזרח התיכון.¹ אי-נכונותה של מצרים לפתוח את מעבר הגבול ברפיח, והתייעצויות תכופות וגלויות בין עמוס גלעד לבין גורמי ממשל מצריים, הזינו האשמות נגדה בדבר שתוף פעולה עם ישראל. ביקורה של השרה ציפי לבני במצרים יומיים לפני תחילת המבצע אף היה רקע להאשמת הנשיא מובארק כמי שלכאורה העניק לישראל אור ירוק לתקיפה.²

למרות זאת, העניין המצרי הישיר בהתפתחויות ברצועת עזה והדאגה המשותפת למצרים ולישראל בנוגע לסכנות הטמונות במסר הרדיקלי המבוטא על ידי חמאס יצרו את המרחב הנדרש למצרים להאצת מאמצי תיווך שנועדו לקדם

ד"ר אמילי לנדאו, חוקרת בכירה במכון למחקרי ביטחון לאומי

רגיעה. עם תחילתו של המבצע היבשתי הוחרפה ביקורתו של הנשיא מובארק על צעדיה של ישראל³, אך בו בזמן נקט מאמצים נחוצים להשיג הפסקת אש באמצעות הזמנת נציגיהם של שני הצדדים להתייעצויות בקהיר. בתוך ימים אחדים הפך מעמדה של מצרים, ממתמודדת מרכזית על תפקיד המתווך בין הצדדים לסכסוך, למתווכת בפועל. מובן כי מצרים אינה בבחינת צד שלישי לא מעורב בסכסוך זה: כמדינה הגובלת ברצועת עזה היא מונחית על ידי אינטרס להגביל את יכולתו של חמאס להוסיף ולחולל הסלמה. כמו כן, חמאס נתפס גם כאיום ישיר על מצרים בגין קשריו עם האחים המוסלמים שם. גם מנקודת מבטה של ישראל נועד למצרים תפקיד מכריע ביצירת המנגנונים הנדרשים להפסקת הברחות אמצעי הלחימה לתוך רצועת עזה.

התיווך בין ישראל ובין הפלסטינים שימש מאז ומתמיד את מצרים כאמצעי לייצב ולהדגיש את מנהיגותה במזרח התיכון, ובתום שלושת השבועות שבהם התנהל מבצע "עופרת יצוקה", אף שהיו בנמצא מתחרים אחרים על התפקיד, בלטה מצרים כמתווך האזורי הראשי. יתרונות המעמד האזורי שבהם תזכה מצרים מודגשים הדגשת יתר מפאת העובדה כי גברה על טורקיה, יריבתה ב"משחק התיווך" במזרח התיכון. אומנם טורקיה זכתה בנקודות זכות חשובות בשנה האחרונה כאשר תיווכה בשיחות העקיפות בין ישראל ובין סוריה, ועל רקע זה אף הועלו רעיונות כי תקבל עליה תפקיד דומה בתיווך בין ארצות הברית ובין איראן. ואולם הגינוי החרף נגד ישראל במהלך המבצע, שנשמע מפי דוברים טורקים ובראשם ראש הממשלה ארדואן, אשר הרחיק לכת עד כדי קריאה להרחיק את ישראל מן האו"ם, הצית משבר ביחסי ישראל-טורקיה. מטבע הדברים, משבר זה צמצם את האפשרות שתוכל למלא תפקיד מתווך בסכסוך. ישראל סירבה לשלב את טורקיה במשא ומתן לקראת הפסקת אש, והעובדה כי מצרים ארגנה את מפגש שארם א-שיח' לציון הפסקתם של מעשי האיבה הצביעה על הובלתה הבלתי-מעוררת את המאמצים לקדם רגיעה.

יתרונות המעמד האזורי שבהם תזכה מצרים יועצמו בשל העובדה כי גברה על טורקיה, יריבתה ב"משחק התיווך" במזרח התיכון.

יתר על כן, השיחות עם מצרים נמשכו גם לאחר ניסוח ההבנות בדבר הפסקת האש. שבוע לאחר שנכנסה הפסקת האש לתוקפה החלו דיונים על סידורי ביטחון חדשים בין ישראל ובין מצרים בנוגע לסוגיה המטרידה ביותר מבחינת ישראל: הברחות הנשק לתוך רצועת עזה. השיחות התמקדו באפשרות להגביר את נוכחותם של כוחות הביטחון המצריים לאורך הגבול.⁴ סוגיית הברחות

הנשק לתוך עזה הייתה נושא מחלוקת בין המדינות זה מכבר, עקב התנגדותה של מצרים לנוכחותם של משקיפים בין-לאומיים על אדמתה לסיוע בעצירת תופעת הברחות.⁵

נחישותה של מצרים לחזק את מעמדה בפוליטיקה של המזרח התיכון באה לידי ביטוי במהלך מבצע "עופרת יצוקה" בשני מובנים: בנקיטת עמדה בלתי אהודה של האשמת חמאס באחריות לפריצת מעשי האיבה ובדבקות בעמדה זו לאורך המבצע, ולאחר מכן בארגון מאמצי התיווך להשגתה של הפסקת אש בין ישראל ובין חמאס. שאלה חשובה מתעוררת באשר להשפעה האפשרית של נחישותה הגוברת של מצרים לחזק את מעמדה האזורי על נכונותה לעמוד גם מול שאיפות ההגמוניה של איראן. גם לאיראן היה תפקיד בשולי סבב הלחימה האחרון, ואף היא קיוותה להיבנות מן הסכסוך ולקצור פירות אזוריים. עם זאת, להבדיל ממצרים, האסטרטגיה של איראן התבססה על ההנחה כי חמאס, בן טיפוחיה, יהיה מסוגל להכריז על ניצחון על ישראל; התפתחות בכיוון זה הייתה מעניקה לה יתרון אזורי, ובו בזמן הייתה מחזקת את מעמדה בכל הנוגע למשא ומתן עם המערב. אלא שתפקודו הכושל של חמאס בהתמודדות עם ישראל שיבש את תכניתיה של איראן. השאלה העומדת על הפרק היא האם בכך יהיה די לעודד את מצרים להפנות את מנהיגותה האזורית לעבר הנושא האיראני באופן ישיר ובוטה יותר. גילויים של חוסר כבוד כלפי מצרים שבאו לידי ביטוי בקשר למלחמה בעזה – כמו ניסיונותיה של קטר להתערב במאמצי התיווך שלה – עוררו תגובות נגד במצרים

בחרירות שכמותה לא נראתה זה שנים.⁶ בימים שלאחר תום הלחימה בעזה המשיכה מצרים לנקוט קו נוקשה כלפי איראן; הנשיא מובארק הצהיר כי הוא לא יתיר לאיראן להיות זו שתשקם את רצועת עזה. יתרה מכך, שר החוץ של מצרים התייחס בחרירות לניסיונותיה של איראן במהלך הלחימה לדרבן את ארצו לעימות ישיר מול ישראל. במסר שלא השתמע לשני פנים, שב ואישר השר אבו אל-רייט כי מצרים דוחה את אימוץ הרדיקליזם על-ידי איראן, והדגיש את בחירתה האסטרטגית של מצרים ללכת בדרך של שלום.

האינטרס המצרי במנהיגות אזורית – שהוא חלק בלתי נפרד מזהותה הלאומית – משמעותו יריבות עם איראן. אימוץ גישה נחושה יותר מצד מצרים יוכל לסייע במאמץ הכולל לבלום את שאיפותיה הגרעיניות של איראן. עמדת המיקוח של ארצות הברית במשא ומתן עם איראן תתחזק

ככל שמדינות ערביות יגלו התנגדות נחרצת יותר לתכניתיה של איראן. עם זאת, יהיה זה מוקדם עדיין לחזות האם המגמה התקיפה יותר של מצרים, כפי שהתבררה על רקע העימות ברצועת עזה, תימשך כך שתסייע משמעותית בחתירה לבלימת מאמציה של איראן לחזק את כוחה שלה במזרח התיכון.

שאלה חשובה מתעוררת
באשר להשפעה
האפשרית של נחישות
מצרים לחזק את מעמדה
האזורי על נכונותה לעמוד
מול שאיפות ההגמוניה
של איראן.

•

האינטרס המצרי
במנהיגות אזורית – שהוא
חלק בלתי נפרד מזהותה
הלאומית – משמעותו
יריבות עם איראן.

הערות

- 1 Volkhard Windfuhr, "Egypt in Quandary as Gaza Raids Divide the Muslim World," *SpiegelOnline*, December 30, 2008.
- 2 See Steven Erlanger, "Egypt Pressed on Gaza from Without and Within," *New York Times*, January 3, 2009.
- 3 *Ynet News*, January 4, 2009.
- 4 "Israel to Allow Egypt to Boost Force on Gaza Border to Fight Smuggling," *Haaretz*, January 23, 2009.
- 5 Sebastian Abbot, "Egypt FM Dismisses US-Israeli Anti-Smuggling Deal," *Washington Post*, January 17, 2009. According to reports, however, Egypt agreed and has begun to install advanced cameras and sensors as part of its effort to curtail smuggling: *Jerusalem Post*, February 1, 2009.
- 6 *Ynet news*, January 28, 2009.